

Lula Brazíliája, nyolc év után

2002-ben Brazília az egész világnak meglepetést okozott azzal, hogy szakszervezeti munkást ültetett a köztársasági elnöki székbe. Luiz Inácio Lula da Silva, a Munkáspárt (Partido dos Trabalhadores – PT) alapítója és vezetője valójában egy nagy népi mozgalom emblemikus figurája volt, amely a nyolcvanas évek fordulóján megdöntötte a diktatúrát. A későbbiek folyamán a PT támadásba lendült, hogy a hagyományosan az elit rétegből származó nagyfőnökök kezéből kiragadja a hatalmat. A baloldal fokozatosan haladt előre, és először olyan nagyvárosokat hódított meg, ahol az addig sosem látott kísérletezgetések az önkormányzati menedzsmenttel bebetonozták a PT-t, és ahol ennek hatására *de facto* nagykoalíció jött létre, amely egybefogta a városi és falusi közép- és alsóbb osztályok jelentős részét. A különféle „baloldalak” szövetkezésük során a PT-hez hajtották az egykori marxista mozgalom, a haladó keresztények és a szakszervezeti tagok nagy részét is.

Végül mindez együtt vezetett Lula győzelméhez a 2002-es elnökválasztáson (amelyet aztán 2006-ban újabb mandátum követett). *De facto* a PT lett az első számú politikai erő az országban, bár a parlamenti szkené továbbra is rendkívül szakadozott maradt¹. A Brazil Szociáldemokrata Párt (Partido da Social Democracia Brasileira – PSDB) a PT legfőbb ellenfeleként a politikai színtér másik nagy pólusát képviseli, amely egyesíti a hagyományos jobboldalt és a gazdasági elit modern szellemű ágazatainak, valamint a közép- és felsőbb osztálynak egy részét.

Új és régi problémák

Nyolc évvel később, a következő (2010 októberében megtartandó) elnökválasztás közeledtével az országban egyfajta paradigmaváltás megy végbe. Mivel Lulának már második mandátuma jár le, idén Dilma Rouseff indul majd a PT színeiben (Rouseff rövid ideje tölt be fontos funkciót a Lula-kormányban). Vele szemben José Serra képviseli a PSDB-t. Bár a közvélemény-kutatások azt mutatják, a lakosság körében Lula támogatottsága igen magas (körülbelül 80%-os), a játszma még sincs előre eldöntve.

Dilmának és a Lula-program folytatásának kedvez az, hogy a gazdaságot éppen szélcsend jellemzi. A kormány biztos kézzel tartja kordában a világválság hatásait, s ez előnyére válik Brazíliának, amit jól mutat a

GDP növekedési üteme (ez 2010-ben elérheti a +5%-ot), csakúgy, mint a foglalkoztatottság növekedése és a szegénység visszaszorulása. Ez utóbbi pedig igencsak látványos, ha belegondolunk, hogy különféle mutatók szerint körülbelül harmincmillió embernek sikerült kiszabadulnia a „mélyszegénységből”. Másrésről a jó gazdasági közérzet tükröződik abban a tényben is, hogy jelentősen csökkent az államadósság. Bár Brazília alaposan ki van téve a pénzügyi piacok ingadozásának, az ország jelentős kereskedelmi többleten csücsül, valamint biztos devizatartalékkal rendelkezik (2009-ben +24%).²

Közben Lula „minden brazilok” elnöke lett. Népszerűsége messze meghaladja a pártját (amelytől részben függetlenné is vált). Valójában Lula nem kizárólag (és nem elsősorban) karizmatikus egyénisége és a társadalmi jólétet megcélzó, a szegényebb rétegek számára előnyös intézkedései miatt népszerű, hanem főként azért, mert egy olyan átalakulási programot és folyamatot testesít meg, amely ösztönzőleg hat az alacsonyabb osztályokra. Tény, hogy ez a program sem formailag, sem tartalmilag nem „forradalmi” – soha nem is volt az. Ebben az értelemben pedig a brazil baloldali kormányzásban felismerhetők olyan elemek, amelyek igencsak hasonlítanak ahhoz, ami a keynesizmus és a szociáldemokrácia nyomdokaiban járó Európában és Észak-Amerikában történt.

Bár ezek az elemek hasonlóak, ám mégsem azonosak. Brazília, a strukturális szegénység és szociális kirekesztettség országa, amit a tizenkilencedik századik virágzó rabszolgatartásból örökölt; a mai napig a világ legegzenlőtlenebb társadalma. Egyúttal Brazília viszonylag új, még törekeny demokrácia, amely évtizedeken át katonai diktatúrában élt. Így könnyebben érthető, hogy adott körülmények között az uralkodó és uralt osztályok közötti nagy „kompromisszumra” épülő, részleges reformok politikája továbbra is jelentős kihívásokkal küzd.

Láthatjuk hát, hogy még mindig heves a politikai küzdelem. Ráadásul a PT jelöltje hátránnyal küzd, ugyanis viszonylag kevésbé ismert, nem áll mögötte látványos életút, mint elődje mögött. Közben a média is megnehezíti az életét, mivel megkérdőjelezi, hogy képes lenne olyan bonyolult országot kormányozni, mint Brazília. A PSDB „jobb” kormányzást ígér, ám Lulát nem támadja, mivel az választói szempontból kontraproduktív lenne. Ennek ellenére a jobboldal számára még mindig nem biztos a győzelem. Hiszen ma már Brazília sem a régi. A dolgozó rétegek önállóbbak lettek, kevésbé vannak alárendelve, kevésbé függenek a hagyományos hatalmi hálóktól, amelyek korábban a lakosság nagy részét szinte megfosztották állampolgári jogaiktól.

Folytonosság és törés

Mi is történt hát az elmúlt nyolc év alatt? Lula feladata kezdetben nem tűnt egyszerűnek. 2002-re az országot igencsak legyengítette Fernando

Henrique Cardoso kormányának nyolc éves, keményvonalas neoliberális vezetése. Az adósság az egekig ért, részben a brazil gazdaság addig példátlan megnyitása és a brazil kormánynak az Egyesült Államok és az IMF által előírt „washingtoni konszenzushoz” való igazodása miatt³. Az alsó- és középosztály jövedelme visszaesően volt. A munkanélküliségi ráta csaknem elérte az aktív munkaerő 20%-át. A közsférát megosztotta a privatizációs hullám, amely lehetővé tette a gazdasági elit számára, hogy egész gazdasági ágazatokat vásároljon vissza olcsón. A szegénység és az egyenlőtlenség drasztikus növekedésnek indult. Mit lehetett tenni?

Lula úgy döntött, először is lecsillapítja a kedélyeket. Célja a stabilitás biztosítása, a túlköltekezés és a válságok elkerülése volt, míg a jobboldal tőkekiáramlásról, sőt a gazdaság összeomlásáról vizionált. Lula ellen-támadásba lendült, és kiterítette lapjait a híres *Levél a brazilokhoz* című írásában, amelyben megerősítette, hogy „sajnálatos módon” – egyébként elképzeléseinek megfelelően – be kell tartani a korábbi kötelezettségvállalásokat, például az államadósság megfizetését, és a monetáris politika folytatását.

Azt is megígérte, hogy továbbra is prioritásként fogja kezelni az infláció elleni harcot, és az igen magas kamatlábak révén biztonságot nyújt a tőketulajdonosoknak. Azt vállalta, hogy betartja a költségvetési megszorításokat, és visszafogja az állami kiadásokat. Egyszóval, sokat vitatott pénzügyminiszterével, Antônio Palocival együtt Lula megnyugtatta az uralkodó csoportokat, úgy a brazil elitet, mint az olyan nemzetközi pénzügyeseket, mint az IMF. A keserű pirulát le kellett nyelni...

Ezzel egy időben Lula programot dolgozott ki a gazdaság „helyrehozására”. Megálljt parancsolt a privatizációnak, és újra napirendre tűzte egy közbelépő és szabályozó, „developmentalisztikus” állam gondolatát. Újabb tárgyalásokba bocsátkozott a szakszervezeti mozgalommal és a dolgozói csoportokkal. Legnagyobb érdeme, hogy új lendületet adott a szociális programnak, amely leginkább az ország északi részén (például a Nordeste régióban) élő legszegényebb, paraszti lakosság felé irányult. A Fome Zero (Nulla Éhínség) program családi pótlék (Bolsa Família) formájában biztosított szociális segílyt ezeknek a rétegeknek (amelyek a teljes népesség egynegyedét teszik ki), hozzájárulva ezzel az éhínség és a „mélyszegénység” visszaszorításához.

Más területeken a Lula által diktált politika egyaránt mutat folytonosságot és töréseket. Kormány a agrár-ipari ágazat fejlődésére épített, és a megművelhető szántóföldek java részét birtokló nagy magáncégek égisze alatt megkönnyítette a génkezelt szója és a hús exportját. Lula végül elvetette a „radikális” agrárreform gondolatát, amelyet pedig történelmi szövetségesei, köztük a nagyszerű Földnélküliek Mozgalma (Movimento dos Trabalhadores Sem Terra – MST)⁴ népszerűsítettek. Mindeközben a kormány segítségével az MST parlagon heverő földekhez jut hozzá, és anyagi támogatásban is részesül a célból, hogy javítsa technikai kapa-

citását, például a földnélküliek által „összehirárcsolt” földeken létrehozott szövetkezetek menedzsmentjében.

Mindebből lassacskán egyfajta fejlesztési program alakult ki, amely több szempontból is különbözik a tradicionális „developmentalizmustól”, mely „erős” államon és az importot felváltó iparosodáson alapszik. Ám ez a projekt egyúttal alapvető pontokon szakított a nyolcvanas- kilencvenes évek neoliberais modelljével, például ami az állam szerepét, valamint egy olyan társadalombiztosítási háló megteremtésének szükségességét illeti, amely fellendítheti a belföldi piacot, s így a gazdaságot.

Hatalmi erőpróba

2002 és 2006 között, első mandátuma alatt a kormány különféle buktatók között lavírozott. Főként társadalmi szövetségesei körében, de még a PT bizonyos marginális szekciójában is kedvezőtlenül hatott rá az, hogy gazdasági értelemben véve folytonosságra törekedett. Néhány képviselő le is mondott, s belőlük Heloisa Helena képviselőnő irányítása alatt kialakult egy, magát a PT-től balra betájoló párt, a Szocializmus és Szabadság Pártja (Partido Socialismo e Liberdade –PSOL), amelyet olyan személyiségek is jóváhagytak, akik kezdetben ott voltak a PT alapításánál, mint Plínio Arruda Sampaio. Később felgyorsult a PT kemény magjának hanyatlása, melyet a párt finanszírozásával kapcsolatban kirobbant „botrányosorozat” indított el. A brazil politikai rendszer az átláthatatlanságra, a befolyásra, az elvtelen szövetségekre és a politikusok érdekek alapján kötött „deal”-jeire épült. Bár Lula kormánya megígérte, hogy „tisztába teszi” a helyzetet, mégis a saját módján kezelte azt, és kisebb-nagyobb előnyökhöz juttatott egy-egy pártot vagy személyt, amiért cserébe ez utóbbiak nem gátolták a kormányzati politikát⁵. Ezt róta fel a kormány korrupcióval vádoló jobboldali média, aminek következtében a keresztény hullám, valamint a szociális mozgalmak kritikájának hatására baloldali személyiségek távoztak posztjukról.

Ám ez a zűrzavar nem befolyásolta Lula kormányzati stratégiáját. A lakosság, főként az alsóbb rétegek és mezőgazdasági termelők ágazatok, tömegesen szavaztak az Elnökre. A jelentősebb mozgalmak, mint az MST, szintén a támogatása mellett döntöttek, részben, hogy elkerüljék a jobboldal visszatérését, részben pedig, mert tudatában voltak annak, hogy Lula majd olyan megoldásokat is hoz, amelyek összhangban vannak a nép és a népi mozgalom követeléseivel.

Második mandátumának elején Lula azt ígérte, rákapcsol, és fellendíti a fejlődést. A minimálbért több mint 30%-kal megemelte, hogy megnövelje a dolgozó rétegek jövedelmét, s egyúttal lendületet adjon a belföldi piacnak. A Bolsa Familia mellett egyéb kezdeményezések is megjelennek: a ProUni (támogatás a szegény családból származó egyetemi hallgatók számára), a PRONAF (támogatás a mezőgazdasági termelők részére),

vagy a Territorios da Cidadania program (kölségvetési átcsoportosítás a szegény települések és régiók felé). Ezzel párhuzamosan a kormány a Növekedés-felgyorsítási Programon (Programa de Aceleração – PAC) keresztül 200 milliárd dollárt investált az infrastruktúra (utak, repülőterek, tengeri kikötők, víztisztítás) felújításába.

Ezeknek az elsősorban segélyezési kezdeményezéseknek eredményeként a brazilok többségének jelentősen javultak az életkörülményei.⁶ Persze, ahogy Laurent Delcourt kifejti, ezt a folyamatot árnyalataiban kell vizsgálni.⁷ A szociális hálóra irányuló kiadások messze alulmúlták az adósságszolgálatra szánt összegeket. Eközben a kamatlábak igen magasak maradtak, ami a tőketulajdonosoknak kedvező volt, ám negatív hatással volt a foglalkoztatottságra.

A brazil gazdaság és társadalom dinamikájában központi szerepet betöltő agrárpolitikát illetően Lula „mezőgazdasági fejlesztési modellje az exportáló monokultúrákra és az agrárbusiness-re épült, ám hiába volt a növekedés mozgatórugója és értékes devizaforrás, szociálisan méltánytalan, ökológiailag katasztrofális és hosszú távon tarthatatlan volt”⁸.

Hasonló tendenciát figyelhetünk meg az energetikában is, bár a hangsúly az óriási állami vállalat, a termelői kapacitását jelentősen növelő PETROBRAS megerősítésén volt, valamint más törekvéseken, amelyek arra irányultak, hogy nagy duzzasztógátak, folyóelterelések és akár atomerőmű-építési projektek révén javuljon az ország energetikai potenciálja.

Összességében olyan kép alakult ki a kormányról, amelyet a brazil szociológus, Emir Sader „korcsnak” és ellentmondásosnak titulál. Egyrészt Lula kormányzása valóban lehetőséget biztosított a pénzügyi szektornak, hogy megőrizze központi szerepét, s így a kiváltságos rétegek is óriási nyereséget könyvelhettek el. Másrészt az állam újra „developmentalisztikus” lett, mind a jövedelmek újrafelosztásával, mind pedig az állam gazdasági szabályozó szerepének megerősítésével.⁹

Az új Brazília világviszonylatban

Ezeket a jelentős fejlesztéseket összefüggésükben kell vizsgálni, vagyis annak függvényében, miként változott Brazília helyzete világviszonylatban. Lula megválasztásának idején az ország egy helyben topogott, mivel az Egyesült Államok politikáját követte mind a két amerikai kontinens vonatkozásában, mind pedig ennél is átfogóbb kérdésekben, mint például a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) tárgyalásai alkalmával felmerülő kereskedelmi szabályozások jövőjével kapcsolatban.

2003-ban, a WTO-tárgyalások alatt Lula felszólalt az olyan liberális kereskedelmi átalakulásra irányuló törekvések ellen, amelyek szerinte negatívan hatnak Brazíliára és a déli országokra nézve. Lula viszonylag hamar változtatott a megbeszélések hangvételén. Kijelentette, hogy kiemelt fontosságúnak tartja a két Amerika integrációjának felgyorsítását,

és határozottan szembehelyezkedett az Egyesült Államok és Kanada által kidolgozott Összamerikai Szabadkereskedelmi Övezet (FTAA) programmal.¹⁰

A kormány nagyobb hangsúlyt akart fektetni több, a két amerikai kontinens integrációjára irányuló projektekre is, amiből (2008-ban) létrejött az UNASUR (Dél-Amerikai Nemzetek Uniója) program. Persze ez a féltéken átívelő kezdeményezés nem mérhető össze az Európai Unióval, ám igen ambiciózus. Ekkor merültek fel a gyakorlati kérdések. Valójában nehéz dolog ténylegesen koordinálni a folyamatban lévő kezdeményezéseket (MERCOSUR, ALBA), amelyeket átjárnak a különféle hatalmi csatározások, főleg Brazília és a követelőzőbb országok egy csoportja (Venezuela, Bolívia, Ecuador és Kuba) között.¹¹ Továbbá szükséges volt még új politikai intézmények létrehozása és túl kellett lépni az épp érvényben lévő gazdasági és kereskedelmi besoroláson, ami közös politikai bázis híján nem ment gyorsan, annak ellenére, hogy olyan új integrációs eszközök jöttek létre, mint a Petrosur (energetika), a Bancosur (pénzügy), vagy a Telesur (kommunikáció).¹²

Eközben Lula kormányának aktivizmusa jól érvényesült több válság alatt is, melyek során a brazil (és egyéb latin-amerikai) érdekek összeüt-közésbe kerültek az Egyesült Államok érdekeivel. A legközvetlenebb ilyen jellegű csapás váratlanul Hondurast éri, ahol a helyi elit által, az Egyesült Államok támogatásával (2009 júniusában) végrehajtott puccs megdönti a Brazília által komolyan támogatott választott kormányt, s így Brazília még azt is eléri, hogy Washington elszigetelődjön az Amerikai Államok Szervezetén (OAS) belül, pedig eladdig ez a szervezet az Egyesült Államok „csatlósa” volt a régióban.

Az USA-val szemben feszült is maradt a viszony. A Kolumbia újralfelfegyverzésére irányuló tervek, amelyek még Bush idején születtek, Obama megválasztása után folytatódtak. A Venezuela, sőt Kuba elleni fenyegetések is hangot kaptak abban a kormányban, amelyet pedig éppen azért választottak meg, hogy eltávolodjon a neokonzervatívok „végtelen háborújától”.

Ezalatt Lula igyekezett jó kapcsolatot ápolni Washingtonnal, egyrészt, mivel muszáj volt (!), másrészt pedig, mert egy „felelősségteljes” állam imázsát akarta láttatni, amely részt tud vállalni a két Amerika újralakításában oly módon, amely nem feltétlenül káros az Egyesült Államokra nézve, ám nincs benne alárendeltség. A terv finoman szólva is ambiciózus.

Bizonyára ennek is köszönhető, hogy az adott pillanat Lulának kedvezett. A dolgozó réteg sosem látott mozgósítása azt eredményezte, hogy egy egész sornyi megerősödő latin-amerikai, balközép kormány fokozatosan, különböző mértékben szembehelyezkedett a „washingtoni konszenzussal”. Anélkül, hogy kezdeményezné a hagyományos „jenki” ellenséggel szembeni ellentét kiélezését, Lula kormánya leleményesen mégis ezt jelezte azzal, hogy kiterjesztette kereskedelmi kapcsolatait

(például Kínára és az Európai Unióra)¹³, és hogy a jelentősebb globális vitákban több szerepet vállalt, és egyre inkább voluntaristává vált.

Ez a hangnemváltás több fontos gazdasági átalakulással is egybeesett. Brazília javára vált, hogy 2006-07-től főként az élelmiszeriparban hirtelen felszöktek a nyersanyagárak, így az országnak lehetősége nyílt, hogy fellendítse exportját (elsősorban a szója és az élelmiszer-ipari termékek kivitelét). Bár Brazíliát relatíve korlátozta a hagyományos munkamegosztás, biztos pénzügyi szektora és szilárd költségvetési többlete mégis megerősítette „feltörekvő” státuszát. Informális szövetségre lépett más, ugyancsak feltörekvőnek titulált országokkal, így megalakult a BRICS (Brazília, Oroszország, India, Kína, Dél-Afrika), amelyen belül újabb gazdasági és politikai kapcsolatok szövődtek. Ez nagyban közrejátszott abban, hogy megalakult a G20, úgyszólván ellensúlyozandó a G8-at, a gazdag északi országok hagyományos körét.¹⁴ Ez a szembenállás azonban viszonylagos marad, mivel mindkét „tábor” a piacok „liberális átalakítását” tűzte zászlajára, bár még folynak köztük a viták arról, mit is jelent pontosan e „liberalizáció”.

A következő lépés

Néhány hónap múlva több millió brazil járul majd az urnák elé, hogy az országnak elnököt, az államok élére pedig kormányzókat válasszanak, valamint, hogy felfrissítsék a szenátorok és parlamenti képviselők egy részét a nemzeti Congressóban. Egy biztos: mindenki az elnökválasztást figyelni majd árgus szemmel, mivel ez a kormányzat központi idegrendszerre, s egyben a népi legitimitás terepe. Mióta hivatalosan is bejelentette indulását, Dilma Rousseff szépen halad előre a választási szándékot vizsgáló közvélemény-kutatások szerint. Az államszövetség politikai gépezete zakatol, hogy biztosítsa győzelmét, melyhez egyszerű, de meggyőző jelszót választott: Folytatni kell! A szegénység elleni harc során elkönyvelt sikerek sorában Lula csapata a gazdasági stabilitást („még a gazdagok is gazdagabbak lettek” – állítja a távozó elnök), valamint Brazília „feltörekvését” emelte ki, hiszen az ország a *The Economist* ígérete szerint „az ötödik gazdasági világhatalommá” válhat. Dilma szerint Lulának sikerült úgy kormányoznia Brazíliát, hogy „a társadalmi integrációval elért fejlődés gazdasági modellé vált”.¹⁵ A PT jelöltje azt ígéri, legalábbis olyan „brazil stílusú jóléti államot” hoz létre, melynek legfőbb szereplője egy „tervezni és irányítani képes állam”.

Majd kiderül, hogy a szavazók követik-e. Ahogyan az már korábban is említésre került, Dilmának igencsak jól jön a jobboldal zűrzavaros politikája, hiszen az nem hivatkozhat korábbi kormányzására (Cardoso kormánya csaknem romba döntötte az országot), és az elmúlt nyolc év társadalmi és gazdasági vívmányait sem tagadhatja le. Ám még korántsem biztos a győzelem, hiszen Dilmát és a PT-t komolyan veszélyezteti a

belső vita, és a politikai mozgósítás megváltozásához köthető egyre növekvő választói apátia. A PT valójában többé már nem az a harcias szervező, amelyet a népi mozgalmak elkötelezett, jól bebetonozott kemény magja vezet. Egyrészt azért nem, mert „lefejezte” az állami hivatalok felé történt kivonulás. Másrészt azért sem, mert többé már nem (legalábbis nem kizárólagosan) ez a párt a legfőbb szimbolikus vonatkozási pont az átalakulás reményének kérdésében, mint ahogy azt a nyolcvanas-kilencvenes évek népi küzdelmei során kiharcolta magának. A PT egyre inkább „amerikai típusú” kampányt folytat (a televízió keresztül), ám a gyakori média-megjelenés nem ellensúlyozza kellőképpen a mozgósítás hiányát.

Persze ez a gyengülés nem „totális”. Sok szociális aktivista marad hű a PT-hez, nem is annyira lelkesedésből, mint inkább realizmusból, azért, hogy „megbuktassák a jobboldalt”, valamint, hogy folytassák a szociális és gazdasági jogokért vívott harcot. Emir Sader szerint a militáns szekciónak szoros viszonyt kell ápolnia a PT-vel, mivel ha támogatja annak haladó elemeit, összpontosítani tudják a támadást a pénzügyi ágazat és az agrárbusiness hegemoniája ellen.¹⁶

A társadalmi mozgalmak a maguk részéről a folytonosság mellett foglalnak állást. A Munkavállalók Egységes Központi Szakszervezete (Central Única dos Trabalhadores – CUT) mindig is lojális maradt Lulához, még úgy is, hogy a dolgozói réteg, főként az ipari és szolgáltatói ágazatokban, bizony megszenvedte az ortodox makroökómia politikai hatásait. A mezőgazdasági termelői szektorok, főleg az ország északi részén, szintén a kormány odaadó hívei maradnak, jórészt a szociális programok miatt, amelyek végre változást hoztak az életükbe. Ami az MST-t illeti, minden bizonnyal fenntartással bár, de végül ugyanúgy tesz, mint 2006-ban, vagyis Dilmát támogatja „a jobboldal ellenében”.

Persze nem mindenki osztja ezt az álláspontot. A PT harcos magjának egy része, ahogyan korábban is szó esett róla, átcsőbult a PSOL-hez.¹⁷ Ám manapság ez utóbbi éppen mély válságon megy keresztül, mivel képtelen kijelölni egy következetes és alternatív irányt Lula politikájával szemben.¹⁸ Teljesen szétcincálták a különböző frakciók, amelyek igyekeznek maguknak megkaparintani a hatalmat és a mandátumokat, ráadásul a párt olykor kétes együttműködésre is kényszerült a jobboldallal.¹⁹ Az újabb szakadóroknak, akik a népszerű volt környezetvédelmi miniszter, Marina Silva köré csoportosultak, a Zöld Pártot nem sikerül felélesztetniük, amely különös olvasztótégelye volt azoknak a bal- és jobboldali politikusoknak, akik a „fenntartható fejlődést” akarják újra napirendre venni, bár egyelőre még tisztázatlan módon. Mindenesetre úgy tűnik, a környezetvédő érvek a mai napig képtelenek globális, alternatív programmá összeállni, és továbbra is a PT-ben csatlódott baloldaliak néhány csoportjára és a városi középosztályra szorítkoznak, amely eléggé eltávolodott az alacsonyabb rétegek gondjaitól.

Brazíliaiban és Latin-Amerika más országaiban is erőteljes újrendezés körvonalazódik a szemünk láttára. Közép-keleti „kalandjai” és a pénzügyi válság rossz kezelése csúnyán elbánt az Egyesült Államok hatalmával abban a zónában, amelyet „sajátjának” tekintett (az úgynevezett Monroe-elv alapján). Persze az USA még távolról sem esett ki a játékból, ám most már viszonylag következetes, szervezett államokkal, kormányokkal és mozgalmakkal áll szemben, amelyek bár szűk, de valódi mozgástérrel rendelkeznek. Vajon elegendő-e mindez a félteke gazdasági és politikai reneszánszához, és egy újabb fejlődési „modell” működésbe lépéséhez? A legkevésbé sem volna bölcs dolog ennyire elrugaszkodni a realitásoktól, még akkor sem, ha olykor úgy tűnik, ilyen tervek vannak kialakulóban.

Végső soron elképzelhető, hogy a társadalmi és politikai harcok alakulása országos szinten is meghatározó lehet. Brazília esetében több lehetőség is fennáll. Lula terve, a különböző osztályok közötti nagykoalíció az egyik. Egy, a balközép koalíción nyugvó állam körüli „neodevelopmentalistikus” projekt a magánszektor (például az agrárbiznisz) és egy megerősödött állami ágazat (az energetika) által megnövelt termelői kapacitásra bázisoz, ugyanis az itt befolyt profitot osztják szét, hogy javítsanak az alacsonyabb rétegek életkörülményein, s egyúttal ösztönözzék a hazai piacot. Ez a projekt magában foglalja azt is, hogy Brazília kiterjeszti kapcsolatait a világ többi részére, vagyis még szorosabbra húzza a déli országok közötti kötelékeket, és minimalizálja az Egyesült Államoktól való függést.

Ezzel szemben a hagyományos elit és a jobboldal szerint Brazíliát újra a kapitalista világ más részén diadalmaskodó „turbókapitalizmusra” kell rávezetni, amely a felsőbb rétegek csaknem kizárólagos javát szolgáló fokozott finanszírozás alapszik. A jelenlegi választási viták folyamán nem ritkán hallani, hogy a túlnyomó többségben jobboldali média a Bolsa Familia program eltörlését indítványozza („túláságosan sokba kerül, és csak a dolgozó rétegek alapvető lustaságának kedvez”), a favellák [hullámlémezéből épült nyomornegyedek – a szerk.] felszámolását követeli („olyan területeket foglalnak el, ahol modern várost is ki lehetne fejleszteni”), és azt várja, hogy a társadalmi mozgalmakat, például az MST-t büntetendővé nyilvánítsák. Emellett a jobboldal újra az Egyesült Államokhoz akarja hajtani Brazíliát, sőt akár még támogatná is az USA-t a Washington által „veszélyesnek” titulált államokkal, például Venezuelával és Iránnal szembeni harcban.

E két jelentősebb pólus mellett ott van a társadalmi átalakulások elmélyítésének a lehetősége is, miszerint a dolgozó rétegeknek nemcsak jobb életkörülményeket, hanem hatalmat és politikai kapacitást is biztosítanak, mindezt az „ökoszocializmus” elérése végett (melyben a környezetvédelem szerves része a „fenntartható fejlődésnek”). Ezt egy olyan stílus

köríti, amely legalábbis részben a PT eredeti terveit idézi, és amelynek fő célja, hogy egy „állami részvételen alapuló” demokrácia segítségével felülkerekedjen az aktuális politikai rendszeren. Pillanatnyilag úgy tűnik, ez az „ökoszocializmus” inkább csak a „sorok között” rejtőzik, mint az úgymond „valóban létező” politikai porondon. Ám ez a lehetőség mégis fennáll: ugyanis semmi sem utal arra, hogy a brazil népnek az elmúlt években rövid idő alatt, rohamléptekben kiharcolt vívmányok hatására nem jön meg a kedve ahhoz, hogy „még tovább” menjen. Amúgy láttuk már az újraosztó keynesizmus által átalakított társadalmakban, hogy azért vannak határok, s ráadásul ezek egyre szorosabbak, tekintve a válságokat, s leginkább a „válságok válságát”, amely átjárja a jelenlegi társadalmak gazdasági, politikai és ökológiai horizontját. S mindeközben a lakosság folyamatosan újabb projektek után kutat.

Jegyzetek

¹ A PT 91 képviselőt számlál (az 513-ból) és a brazil Congresso 14 szenátora a tagja (81-ből). Ezenkívül a 27 tagállamból hármát felügyel. *De facto*, a PT kormányai mind szövetségi, mind tartományi, mind pedig önkormányzati szinten koalíciós kormányok, amelyekben megtalálhatók a kis baloldali pártok (PSB, PCdoB, PTB stb.) valamint más centrista csoportosulások, mint például a PMDB. Továbbá, a brazil politikai rendszer alapvetően prezidentális beállítottságú, így az Elnöknek nagy a mozgásteret a kormányzásban. Azonban a nagy volumenű változásokért, mint például az alkotmányreform, a választott képviselők felelősek, így ezek a politikai pártoktól függenek.

² 2002 és 2009 között ez az adósság 210 milliárd reálról 202 milliárdra csökkent, ám még fontosabb tény, hogy az adósság/GDP arány 41,8%-ról 12,9%-ra zuhant.

³ Jorge Mattoso: „O Brasil herdado”, in Emir Sader & Marco Aurelio Garcia: *Brasil, entre o passado e o futuro*. Editora Fundação Perseu Abramo, Sao Paulo, 2010.

⁴ A nagybirtokok (1000 hektár, vagy afelett) még mindig 43%-át foglalják el Brazília megművelt földjeinek.

⁵ Csak egy a számos példa közül. Ceara államban Cid Gomez kormányzó a PT és a PSDB támogatásával „regnál”. A két párt megegyezett, hogy felosztják egymás között a mandátumokat, és hogy kölcsönösen megbíznak egymásban. Gomez fivére egyben Lula minisztere, ez utóbbi amúgy más, jobb és baloldali pártokkal alkudozik, hogy parlamenti többséget szerezzen. Az ilyen „kartellek” fekete finanszírozáshoz, felelősségteljes pozíciókra kinevezéshez, kiváltságokhoz vezetnek, röviden minden olyanhoz, amit a PT eredetileg erkölcsileg elutasított.

⁶ Graziano da Silva J. (2009): „Consumo dos pobres: motor da retomada econômica no Brasil”, *Valor*, december 16.

⁷ Laurent Delcourt: „Le Brésil de Lula, une dynamique de contradictions”, in *Alternatives Sud, Le Brésil de Lula, un bilan contrasté*. Éditions Syllepse, 2010.

⁸ Uo.

⁹ Emir Sader: *A nova touperia, os caminhos da esquerda latino-americana*. Boitempo Editoria, Sao Paulo, 2009.

¹⁰ Ez a terv a latin-amerikai országok túlnyomó többségének ellenvetése és a

félteket (beleértve az Egyesült Államokat és Kanadát is) átszelő óriási mozgósítás hatására 2004-ben végül befulladt.

¹¹ Az elemzők kiemelik, milyen feszültségeket szül Braziliának, a félteke gazdasági szuperhatalmának néhány hegemon törekvése, amelynek során a brazil cégek „természetes” terjeszkedésükben mind nagyobb szeletet akarnak hasítani Argentína, Bolívia és más országok piacából. A témában I. Claudio Katz: „L'Amérique latine et la crise mondiale”, *Inprecor*, no. 556. 2010 január.

¹² Bár 2002 óta megnégyszereződött a kereskedelmi tevékenység a MERCOSUR országai között, százalékban mérve még mindig igen gyenge teljesítményt mutat (körülbelül 15%) Brazília kereskedelmi kapcsolatait tekintve. A témában I. Alexandre Morin: „Un bilan mitigé pour les 20 ans du MERCOSUR”, *Centre d'études interaméricaines*, Université Laval, 2010 január.

¹³ 2009-ben Kína Brazília második legnagyobb kereskedelmi partnere lett az Európai Unió után, az Egyesült Államok előtt.

¹⁴ A témával kapcsolatban I.: Lambert R. (2009): „Le Brésil, ce géant entravé”, *Le Monde diplomatique*, június 1., 18–19. old.

¹⁵ Dilma Rousseff: „Um país para 190 milhões de Brasileiros”, in Emir Sader & Marco Aurelio Garcia: *Brasil, entre o passado e o futuro*.

¹⁶ Emir Sader: *A nova touperia, os caminhos da esquerda latino-americana*.

¹⁷ A 2006-os választások alkalmával a szavazások első fordulójában Heloísa Helena a harmadik helyet szerezte meg magának, 6 millió szavazattal (a szavazatok csaknem 7%-ával). Amúgy a PSOL három szövetségi képviselői helyet szerzett. A jelenlegi előrejelzések szerint 2010-ben jelentősen kevesebben szándékoznak majd a PSOL-ra szavazni.

¹⁸ Renato Godoy de Toledo, *Brasil de Fato*, 2010. április 6.

¹⁹ Plínio Arruda Sampaio, a PSOL „bölcsé” még azt sem tudja elérni, hogy pártja bekerüljön az elnökválasztásokra.

Fordította: Makádi Balázs

(Eredeti megjelenés: Mémoire des Luttes, 2010. június 21.

<http://www.medelu.org/spip.php?article446>)